

šolstvo tako razmahnilo kot baš pod njegovim vodstvom! Koliko novih šol, novih razredov! S ponosom lahko rečemo, da je bila pod njegovim vodstvom zlata doba razmaha osnovnega šolstva.

Kakor iz vodomet, ki poganja svoje vode kvišku in se te vode vračajo nazaj k izvoru, da nikoli ne usahne njegova sila, tako vro iz tega razmaha našega osnovnega šolstva sedaj močni vrelci znanosti in omike, ki zajemajo iz nje tisoči in tisoči slovenske mladine duševne zaklade, pa jih razširjajo in bodo razširjali rod za rod, tako, da bo blagodat tega njegovega uspešnega dela neizčrpna kot neizčrpan vodomet.

Vse to veliko svoje delo za šolo, za mladino je opravil v svoji znani skromnosti tiho; levica ni vedela, kaj je delila desnica. In sadovi tega dela so morali dvigniti njegovo skromnost v zasluženo luč.

Kakor je služil doslej mladini in svojemu narodu, tako služi še danes kot učitelj, vzgojeslovec, pisatelj in pesnik.

Vse to in še mnogo, kar nisem mogel tu navesti, je storil kot najidealnejši mladinoljub.

Ni moja naloga, da ga vsestransko opišem kot odličnega prosvetnega delavca. Bodi mi le dovoljeno, da navedem samo še nekaj njegovih ostalih del.

Iz luči in teme: Veliki trgovci; Trije rodovi; Beli rojaki; Moje obzorje; Materine sanje; Dva svetova; Dedščina; Trpini; Dolina solz; Katka Poljakova; Sin (ki so prevedene na češčino in hrvaščino); Sad greha, uprizorjeno med ameriški Slovenci v Čikagi; Slinga; Veseli ljudje; dalje naj izmed prevedenih del omenim Egmonta, Ugrabljene Sabinke; izmed oper: Prenočišče v Granadi; Afričanka; Puščavnikov zvonček; dramatisacijo Prešernovega »Krsta pri Savici«, ki je bila uprizorjena na ljubljanskem odru ob 100letnici Prešernovega rojstva. Vse to in še mnogokaj je sad njegovih delavnih dni.

Koliko njegovih del strokovne, kritične, pripovedne in pesniške vsebine pa je raztresenih po raznih znanstvenih in leposlovnih listih! Naj omenim le nekatero: »Popotnik«, »Učiteljski Tovariš«, ki ga je urejal 20 let; »Edinost«, »Ljubljanski Zvon«, »Dom in Svet«, »Slovan«, »Slovenka«, Vestnik Idrijske sokolske župe, Sokolski vestnik, Slovenski Sokol, Sokolič Vrtec itd.; koliko prevodov v Glasbeni Matici itd.

Od preprostega učitelja v Budanjah do višjega šolskega nadzornika in dvornega svetnika, to je en sam delavni dan njegovega bogatega življenja, polnega snovanja in zlatih sadov.

Ob tem svojem prazniku dela, ob svoji rojstni petdesetletnici s ponosom in zadovoljstvom lahko gleda na svoje življenje. Z istim ponosom in iskrenim zadovoljstvom pa gledamo na to življenje tudi mi, zakaj Gangl je bil naš, je naš in ostane naš.

Mladina, ki ga spoštuje in ljubi, tovariši, ki vemo kdo je in kaj je Gangl, mu veselemu jubileju kličemo: Kakor doslej, tako Te spremljaj poslej neubita volja v delu za resnico, pravico, lepoto in dobroto! Bodi to vedno tako! Na mnogo leta!
Andrej Rape.

Narod, ki ne ljubi šole, je svoj sovražnik.

E. G.

Urednik »Zvončka« in njega ustanovitelj.

Oblačne nedelje je bilo tisto popoldne po vseh Svetih leta 1892., ko sem se bil namenil v rodbinskih zadevah domov. Proti večeru sva stopala s tovarišem A. Skalo iz Vipave na Vrhpolje. Vsa dolina je dišala po — moštu, ki je kipel v kletih, in pogled po prijaznih gričih je iskal sočnega zelenila — zaman. Bližala se je zima z vsemi glasniki. Tovariš, ki me je spremljal, je tudi poskrbel, da je bil o mojem prihodu na Vrhpolje obveščen tedanji učitelj v Budanjah E. Gangl — pesnik Rastislav in Dolenjec, kakor se je bil malo časa prej prikazal v literarni javnosti.

Res, nisva se s tovarišem Skalo dolgo mudila na Vrhpolju pri »Starejšinovin«, ko plane v sobo nežen mladenič, odločnega pogleda, a še odločnejše be-

sede in nastopa — ščipalnik na nosu — mladi pesnik Rastislav.

Kmalu sva se zapletla v tedanje literarne novosti, obravnavala, kakor se spodobi in ne spodobi novosturjarje in starosturjarje ter menjevala o njih osebne nazore. Kolikor se še spominjam, sem bil v marsičem različnega mnenja s pesnikom, ki smo ga vsi občudovali in cenili in o katerem je trdil tov. Skala, da vidi svet drugače kot mi navadni ljudje. Zaradi »drugače« in »navadni« ljudje se naše mnenje ni strinjalo. A to pesnika ni plašilo. Nasprotno. Še danes se mi zdi, kakor da so ga moji pomisliki vzpodbujali, da je razkrival svoje nazore do meni dotlej neznane globine, kjer sva s tovarišem videla pesnika-človeka in umetnika, kakor je še danes E. Gangl.

Tisti dan sem ga videl prvič, dotlej sem čital vse njegove publikacije, a še danes — po 30 letih občenja in občudovanja ne morem reči, kaj je napravilo name ugodnejši vtis — njegove pesmi ali pesnik sam s svojimi nazori.

Ni bilo še poznno, ko smo se ločili: Skala po lepi, a temni cesti domov v mirno dihalo vipavski trg, midva pa tudi vsak po veliko neugodnejši poti domov. Pesnik je imel na polovico bliže, a slabšo pot v Budanje, kot jaz v Orešje. Danes vem, da sva došla oba pod streho brez posebne nesreče; le name so se hudovali doma, da sem zamudil družbo in večerjo, a Rastislav se mi je smehljaj, ko sva se videla drugič, in trdil, da je opazil šele jutraj, da mu nedostaja pri obleki nekaj preveč — gumbov. »Ali tudi po poti nisi nehal z dokazi in dokazili?« sem ga podražil in oba sva se smejala.

Poznejša leta so naju družila vedno tesneje ob »Učit. Tovarišu«. Gabrščkovci knjižnici za mladino i. dr., najtesneje naju je pa združil »Zvonček«.

Daleč tam poleg sivega Nanosa, ki danes ni samo siv, marveč tudi zaseden — ne za večno — smo se leta 1899. tudi pomikali bližajoči se zimi pod hladna krila, ko dobim iz Ljubljane list z znano markantno pisavo in v listu markanten takoj začetek: Nekaj novega! Čuj! Mladinski list nameravamo izdati. Prva številka izide ob Novem letu 1900. Pričakujem, da mi ne odrečeš pomoči, marveč me v kratkem razveseliš s čim obilnejšo pošiljatvijo mladinskih spisov...

Tako nekako smo začeli z »Zvončkom«, dasi sem E. G. odpisal v popolno-pesimističnem smislu, dvomeč o prospanju lista radi domače konkurence. No, list »Zvonček« je res izšel ob Novem letu v veliko veselje naše mladine in ponos slovenskega učiteljstva. Še danes mi veselo zaigra srce, ko motrim odlično vrsto tako odličnih sodržnikov v prvem letniku. Urednik E. G. sam je pod raznimi psevdonimi napisal listu: Pozdrav, Božične sanje, Pravljica o dečku in angelčku, Naš dedek, Materina molitev, Molčeča Anka, Prešernu i. dr. Moji dvomi se niso uresničili. »Zvonček« je veselo pozvanjal, zvončkljal in zvonil ter prizvonil v sedanjem 24. letniku v sedanjo bohotnost, popolnost in lepoto. Početkoma so se nasprotniki spottikali celo ob listovem imenu: »Zvonček« spominja na Zvon — Ljubljanski Zvon. Tudi pomemben strah. Kaj! Pomemben za sovraštvo nasprotnikov je samo povod. V listu je Gangl nosil alelujo pri velikonočni procesiji. (Tudi to so mu že očitali.) Vrstilo so se njegovi fantje od fare ob mnogih ličnih pesmicah, ki nas po raznih čitankah še danes spominjajo mlajših dni in drugačnih časov. Omenim naj med drugimi samo letnik 1906., kjer so priobčeni ti-le urednikovi prispevki: Štiri dobe, Otrokov božične sanje, Na saneh, Štirje domovi, Prošnja, Ptičice se uče peti, Drobtinice, Pokop, V šolo, Oblaček, Pozdrav, V boj! Solnce na potovanju, Prvi korak, Zopet v šolo, Lenuh, Kužek, S potil Gospodinja Ivanka Ali letnik 1907. z dolgo vrsto pesmic: Pot k materi, Svoji hčerki, Vrnitev, V hribih, Vlasta in Vidka, Ciganček, Minka in račice, Sirota na polju, Zjutraj, V kot! Kosec, Užaljena kozica, Med cveticami, Slovo od paše, Zvezde, Niko, Na konjiču, Učeni Miha ter pripovesti: Dve pismi in Bolna Minka.

Preobširen bi bil ta sestavek, ko bi hotel imenoma našeti urednikove sestavke v vseh letnikih »Zvončka«. Pesnik mladinskih Pisanic se je razvil v »Zvončku« v pesnika proroka: Domovina, vedno mislim na te in na neosvobojene brate.

List je donal moje povestice s slikami, danes se širijo po njega predalih temeljiti spisi naše lepe domovine z izvrtnimi ilustracijami — celo v kotičku gospoda Doropoljskega, ki se zna tako ljubko pošaliti z mladimi dopisovalci.

Probudivšemu »Zvončku« so pomagali na noge starejši pesniki in pisatelji, a poleg njih je silil na dan bujni naraščaj na nova pota. Danes imamo lepo kolo dičnih sodržnikov in sodržnic ter se radi teh ni bati za obstanek lista. Drugače je bilo ono zimo, ko si je pesnik Rastislav poiskal golobico in zletel z njo na jug, da vidi, če se njemu in nam že bliža pomlad, pa mi je pisal tik pred odhodom: »Pošli, kar si obljubil, sicer ta številka »Zvončka« ne izide.« Poslal sem in »Zvonček« je zvonil uredniku pozdrav o srečni vrnitvi z Jadranske obali, kjer je pisal sonete o sinji Adriji ter zasanjal med sladkimi in kratkimi medenimi dnovi — tja v nadaljno bodočnost naše Adrije in senci belega orla. Nikjer in nikdar ni pozabil »Zvončka«, kakor da je otrok njegove lastne obitelji.

Dr. Fr. Lampe mi je nekoč priznal naravnost, da ima svoj list »Dom in Svet« tako rad kakor bi bil njegov sin. Isto in vsaj v enaki meri lahko trdi to E. G. o »Zvončku«.

V letu 1910. ga je blagor naroda vabil v neko drugo službo, kjer bi drugače koristil domovini. Može se je resno pripravljal na važni posel, a skrbel ga je »Zvonček«. Srečala sva se ob Zaveznem zborovanju v Novem mestu. Občudovali smo njegov zanosni govor, osnovan in proizvajan kakor ga zna samo on — E. Gangl — govor o učiteljski bedi. Vse je bilo navdušeno, celo govorniki strokovnjaki so nam čestitali, da imamo, ko ne vemo, kaj imamo — E. Gangla. In ob največjem navdušenju, ko je briljiral njegov govorniški talent, je mož mislil na bodočnost, skrbel za svoj »Zvonček«, ki ga bo moral vsaj začasno ostaviti in ga ne bo mogel več podpirati kakor sedaj. Rekel mi je: »Zlasti radi »Zvončka« bi še mnogo rad govoril s teboj.«

Kolo usode se je zasukalo drugače. »Zvonček« in Gangl sta ostala združena in jaz z njima. Tudi mene se je ob 25 in 50letnici spomnil »Zvonček«, in ne dvomim, da gotovo na Ganglovo pobudo. Zato smo pa med vojno stopili prijatelji v kolo in ob Ganglovi 25letnici napisali več — ne časa, temveč možu primernih čestitk in spominov. Ob te se je pa že tedaj obregnil sedanji Johannes Pleban, češ: Nismo še slišali, da bi slavil 25letnico O. Župančič ali Finžgar, a slavil jo je E. Gangl! — Ali je tu več naivnosti ali zavisti, ne morem določiti. Gangl ni prav nič kriv, če smo se spomnili njegove obletnice mi, ki ga cenimo, prav tako nista Župančič in Finžgar nič manj zaslužna, če se je nismo mi in ne drugi. S tem veljavo in zasluga literatova nič ne pridobi, samo njegova popularnost. S tem ne odrekamo veljave in odličnosti ne Župančiču, ne Finžgarju, ne Preglju. Svobodno jih pa na glas priznavamo komur hočemo in tudi E. Ganglu. Tako ostane najbrž i v bodoče, ko bomo in bodo praznovali razne obletnice v pobudo umetnikom, zavednost narodu — jugoslovanskemu, prosim! — in zadostilo sebi, ki se ne nehamo hvaliti, da ima narod tudi take sinove. Povelja od nikoder, prepovedi so zaman.

Z učiteljsko tiskarno je dobil tudi »Zvonček« svoj stalni dom. Mnogo je bilo bolje, najsi tudi ne vsem prav.

Mirno in stvarno dopisovanje o vsebini lista nama je zmotila svetovna vojna. Urednika so pozvali na orožne vaje, pozneje na vojno, mene so priklenili k delu za občino in občinstvo. Nisva se poslovlila ustno, a vem, da se ni lahko ločil od »Zvončka« jeseni leta 1910. Ves čas, ko sem jaz urejeval lista 18. letnik, je bil z njim v stalni pismeni zvezi. Priobčil je v listu te-le prispevke: Vzdihi in ukaz, Drevo v cvetju, Otroci v cerkvi, Bog ter povestice: Po meso in moko.

Vremena so se zjasnila. Zasijala je zlata svoboda, ki je o nji že mnogo prej sanjal pesnik-prorok E. Gangl. Tako naglo je zablestela, da nam je nestalo ne le vida, temveč i sape. A ne Ganglu! Najlepše pesmice so privrele tedaj iz njegovega srca, kakor bistri studenčki na zeleno livado po dolgi suši in vročini. Pesmice o zlati svobodi in zlati Jugoslaviji je prinašal »Zvonček« tiste čase po prevratu, ko je vse vriskalo, vse kipel v brezkončni navdušenosti in brez prave smeri: kam in kako? »Zvončekov« urednik je sedel za delovno mizo ter pokazal z odločno gesto: V kolo k bratom, k Srbam in Hrvatim! In tako ostani! Na

koncu si bo pa mislil kdo: sama hvala brez kritike, hvala brez konca in kraja. Kaj pa je tista vez, vzrok, tisto čustvo ki tako tesno spaja Gangla pesnika, pisatelja in urednika s slovensko, z jugoslovensko javnostjo, z občinstvom širom širom domovine? Ali ima poseben fascinujoč čar, neodolljivo moč? Ima jo, da, pa še kakšno! Odkritosrčno prijateljstvo in nesebično ljubezen. To je moč, ki ni naprodaj, ne na posodo, moč, ki je ne ukradeš in ne prodajaš nikoli. Moč, ki seza iz srca v srce, ne kot simpatija lahko in površno, marveč globoko prepričevalno. Sto src ena ljubezen, sto priseg ena vera, sto bratov en rod, sto misli ena težnja na vsem, kar je lepo, vzvišeno, koristno, dobro in pošteno, kar je naše in sveto, božje in človeško — za naš rod, za slovenstvo, za človeštvo.

Ta odkrita, nesebična požrtvovalnost seza tik do mesianstva — brez dobička, brez koristi — moralne ali gnotne, brez himbe in brez sovraštva, brez slave in brez sile — sama ljubezen, ki zmore vse.

To globino, ki je ne kaže vsak genij, izpopolnjuje še gladka vznesešana, pesniška beseda, v pisavi lep slog, ki ga obvladuje najlože belokranjsko narečje našega jezika; poleg tega pa še toliko umetniške zaokroženosti, takta in jedrovitosti, da ni mogoče reči o nobenem njegovih umotvorov: škoda, da ni imel boljsega mojstra! Še vsakemu je bil kos. Koliko! To pove umetniška, stvarna kritika. Nestvarnih je pesnik doživel že preveč.

Meni je srce olajšano, da sem ob ti priložnosti napisal te spomine, ki želim, naj bi bili slavljencu vsaj tako v spodbudo kakor so ljubi meni — ko kličem z njegovimi lastnimi besedami, izrečenimi, ko je odhajal še mladenič na Dunaj in smo mu namigavali, da ga pokvari velemesto ob Dunajščici, pa je odvrnil: »Ali se vrnem tak, kakor sem, ali se sploh ne vrnem.« Danes ob 50letnici pa: Nikar se ne vračaj! 50. leto Ti bodi mejnik na potu k popolnosti, na potu še večjih in največjih uspehov! Naprej!
Ivo Trošt.

Sola bodi vsem enako pravična mati!

E. G.

Gangl — pesnik.

V dobi bogoiskateljstva — kakor nazivajo literarni esteti današnji pesniški razmah — ni hvaležno raziskovati preko neopredeljenega verbalizma in psihološkega simbolizma dobo devetdesetih let, v katerih je le Medved s svojo samoraslostjo kril prehod ob Kobarida in Rimskih Toplic do ljubljanske cukrarne. Literarna zgodovina označuje to dobo z epigonsko liriko, in res se je zgodilo, da so izšli v tistih letih liriki-učenci, ki so posnemali svoje močne prednike v obliki in vsebini, ne zavedajoči se prevratnega literarnega ozračja, ki se je že javljalo pri drugih narodih.

Tudi Gangl je sprva krenil to pot. »Iz luči in teme« nas v liričnih momentih spominja Stritarja in Gregorčiča, le da je Gangl mestoma v izrazih popolnoma svoj; Gregorčič je tako liriko takol mehko izmuziciral, da je pesem naslonil čisto na narodno poezijo: narod pa je kitice kmalu sprejel kot svoje. Dasi tedaj začelnetnik, je pa tudi Gangl v tej svoji zbirki globoko čustven (V mraku, Nemi listi); baš tisti motivi so posebno vznesešeni, pri katerih se ne spušča v miselnost, temveč ostaja res pevec.

»Moje obzorje« Gangla še ni tako dvignilo, kakor bi bilo pričakovati po njegovem splošnem razmahu, dasi je vpisnjena v knjigi popolna zrelost. Naslov knjigi ni skladen, kajti Gangl tu pri pesmih še ni pokazal celotnega svojega obzorja; razodel ga je pozneje v posameznih številkah naših revij in v svoji dramatik. Moč Ganglova izkipi čisto na široko in bralcu je, da bi šel z njim po vseh njegovih vprašanjih razuma in srca.

Končno je Gangl potopil vsa čustva v lirično bol za svoj rodni dom. V posameznih številkah »Ljubljanskega Zvona« in »Slovana« je dal duška svoji veliki ljubezni; posebno tri sonate »Dome«, »Sonata o življenju« in »Sonata o domovini« ga razkazujeta dovršena. Ta pesniška trilogija, ki se zliiva v belokranjskih gorih preko trpke življenjske resnosti v silno in neomahljivo ljubezen do lastnega juga, je najlepši in najpopolnejši izraz Ganglove notranjosti. In dejal bi, da se je Ganglu ravno tu odprlo pesniško obzorje in se dvignilo in razširilo v »Sonati o domovini«. »Dom« je rahla vez epične in lirične Bele Krajine. Ganglove rojstne zemlje, kjer se solnčijo

»devojke, kot na majolikah bi bili rožni cveti«, kjer »se bratje objemajo v snu in delu na lepšo bodočnost belega rodu«, kjer »življenje je resnosti izobilje«. In »Dom« se vzpenja vsebinsko vedno višje, kakor se dvigajo belokranjski domovi sami, in pogleda zadnjemu žarku v oči na najvišji točki pesnitve: »za mano sanja zora mladih dni — vodnica delu je domovja čast«. »Sonata o življenju« je fanfara dela in slave; ukaz srcu in lastni volji in pobuda bratom: »miruj od hrepenenja mi, srce, izlij se v voljo, da rodi se moč«, »junak si, sin trpljenja, in gospod, ako ti lastna moč nasilje zmane!« Aforizmov sto je, ki gredo mimo tebe; vsi so težke resnice, tvoji znanci, pa se jih šele tu res zaveš.

Vojni letnik »Ljubljanskega Zvona« pa nas je presenetil s »Sonato o domovini«, s pesnitvijo, ki je za »Dumo«, dejal bi, najbolj izčrpna. Ne dosega sicer le-te v čuvstvenosti in zgradbi — zakaj Slovenci ne dobimo bržčas v pozna desetletja enake epopeje — vendar je i ta polna vere, lepote in zanosa. Da je vzrasla v prvih vojnih letih, sonata le ozarja, zakaj pesnik sam pravi, da je namenjena masi, vsakomur, tudi vojakom v bojni črti. Danes se nam vidi znabiti ta želja anahronistična; če pa pomislimo, koliko je v zadnjih vojnih letih tiskano zaledje vplivalo na srca in misli v strelskih jarkih, potem moremo razumeti i to pesnikovo hrepenenje. V magistratu udarjajo vodilni stih sonate; misli in slike se vrste, in domovina se vzbuja... prerok jo budi v navdušenimi krilatnicami ter ji obljublja »da očičšen krivd, služil vsak ji bo v kreposti«.

Plodovit, kakor na drugih poljih, je bil Gangl i na pesniškem. Njegove zbirke so: »Pisanice« (pesmi za mladino). — »Iz luči in teme« (zbirka pesmi). — »Moje obzorje« (zbirka pesmi). — »Pesmi«. (Knjižnica za mladino, Gorica XXV., str. 147—168). — »Dom«. (12 sonetov) »Lj. Zvon« 1905, 1—3, 65—67. — Sonata pod križem (pesmi). »Slovan« III., 146—7. — Sonata o življenju (pesmi) »Lj. Zvon« 1911, 12—17. — Sonata o domovini (13 pesmi) »Lj. Zvon« 1915., 549—554. — Svoji (2 soneta) »Lj. Zvon« 1916, 481—2. — Nebroj njegovih pesnitev leži v »Zvončku«, »Dom in Svetu«, »Zvonu«, »Slovanu«, »Vrtcu« in po raznih drugih listih in spisih.

Pesniška tvorna sila Ganglova ni ugasnila z leti. Nasprotno, od prve zbirke do »Moje obzorja« je motivno i stilistično napredoval; najvišje se je pa povspel brezdvomno v »Sonati o domovini«.

V mladinskem pesništvu se je razvil in uveljavil v polni meri ter dosegel odlično mesto.

Mogoče so mu slovstveni esteti šteli kot pesniku v zlo, da pregovorniško izraza tuptam mehko in rajanje svojih ljričnih motivov in misli.

»Sonata o domovini« sama že, je sredi cvetočega simbolizma znak in priča Ganglove trajne pesniške vrednote.

Tone Gaspari.

Zdravo šolstvo je vsakemu narodu največji dobrotnik.

E. G.

Dramatik, kritik, estet.

Kar je Gangl v poeziji in prozi, to je tudi v dramati — arbirer elegantiarum. On išče resnico, lepoto in dobroto, temeljne principe umetnosti. Njegov jezik je bogat, pester, ima ga popolnoma v oblasti.

Prvi početki njegove dramatike so zgodnji. Za Ciril-Metodovo družbo je spisal »Materine sanje«, dramatično sliko v 11 prizorih, ki se je predstavljala 14. in 15. novembra 1896 pri koncertu Glasb. Maticе. — Dramatizacija Krsta pri Savici leži v arhivu Dramatičnega društva. Vprizorjena je bila na ljubljanskem odru ob 100letnici Prešernovega rojstva.

Prvo njegovo večje dramatično delo je »Sin«. Rodbinska drama. Slovanska knjižnica snop. 91—93. Drugi natis v Učiteljski tiskarni 1923. Decembra 1898 je prišel prvič na ljubljanski oder, od takrat so ga igrali širom slovenske domovine tako pogosto kot nobene druge izvirne drame slovenske. Preveden je tudi na češko in hrvatsko. Kritika 20. decembra 1898 ga imenuje »prelepo delo dramatsko, polno poezije in zanosa... najboljšo izvirno dramo slovensko... igrala se je z najlepšim uspehom, še nikdar v tekoči sezoni ni odmevalo naše gledališče toli viharno radi navdušenega plo-

skanja in klicanja, kakor pri včerajšnji premieri.«

Druga njegova dramatska dela so:

»Sad greha«. — Slovanska knjižnica 102—4. Vprizorjena v Ameriki v Čikagi. — »Dolina solz« in »Singa«, izšlo v Ljubljani v Učiteljski tiskarni. — V rokopisu se še nahajajo: Katka Poljakova (trodejanka), Dva svetova, Dedščina in Trpini.

Za slovenski oder je prevedel Egmonta in več drugih dram, nadalje opere: Prenosišče v Granadi, Afričanka, Puščavnikov zvonček itd.

Tu moramo še omeniti prolog v verzih Ob 1000. slovenski gledališki predstavi, ki ga je govoril režiser g. Rudolf Inemann dne 13. svečana 1900.

V letih 1898.—1900. je bil Gangl stalni gledališki kritik za »Slovenski Narod«, kjer je priobčeval kraje in daljše kritike skoro v vsaki številki pod šifro —a— in —a—l. Zajedno je bil tudi kritik za koncerte Glasbene Maticе. V istih letih je pisal članke o slovenskem gledališču v tržaški »Edinosti«.

Končno ne smemo pozabiti Ganglovega sodelovanja pri Slovenskem umetniškem društvu, kjer je bil nekaj časa tajnik. (Tajniško poročilo, »Slov. Narod« 1900, št. 213). — Za otvoritev l. slov. umetniške razstave dne 15. septembra 1900 v Ljubljani je zložil Gangl prolog Naš dan je tu!..., objavljen v »Slov. Narodu« 1900, št. 212.

Rudolf Dostal.

Šola daje mladini glavo in srce, svet ji da spoznanje.

E. G.

Organizator slovenskega in jugoslovanskega učiteljstva.

Z velikim navdušenjem, z neumorno delavnostjo in lepimi uspehi deluje Gangl na polju naše stanovske organizacije od onega časa, ko je kot mlad učitelj zapustil ljubljansko učiteljsko, pa do današnjih dni. Pri vseh strokovnih, gospodarskih učiteljskih društvih in zadrugah, ki so se ustanovile med slovenskim učiteljstvom v zadnjih tridesetih letih, je Gangl sodeloval dejansko in z vplivno svojo besedo.

Če hočemo prav ceniti Ganglove zasluge za našo organizacijo, moramo poseči nazaj v dobo, ko smo zdihovali in trpeli v avstrijskem suženstvu in v polupretekli čas Šusteršič-Lampetove pesti.

V spominskem spisu »Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev« sem napisal te-le besede: »Novi državni šolski zakon z dne 14. maja 1869 je ustvaril naš stan, a dal mu je pre malo življenske moči v duševnem in gmotnem oziru. Zato je moralo učiteljstvo samo izpopolnjevati in razširati svojo strokovno izobrazbo, če je hotelo vestno vršiti svoje važno in težko zvanje. Da si izboljša vsaj za silo svoje materialno stanje, je moralo zastaviti vse svoje sile. Kar posamezniki niso mogli doseči, so izkušali uresničiti s skupnim delom, s skupnimi napor. To stremljenje je privedlo učiteljstvo do snovanja »učiteljskih društev«. Vidi se mi, da so bile slične besede, ki sem jih jaz napisal šele leta 1913., Ganglu takoj v začetku, ko je stopil v naše vrste, delavni program na našem organizatoričnem polju.

Pri bivši Zavezi je prvi pot nastopil na VII. glavni skupščini v Novem mestu dne 5. septembra 1895. leta. Ni imel takrat kakega uradnega poročila, a imel je pri skupnem obedu krasen govor, poln navdušenja in mladeniškega ognja. V lepih besedah je razvijal program našemu delu v najbližji bodočnosti pri takrat še pomanjkljivi strokovni organizaciji. Živo besedo je bodril vse navzoče mlade in stare tovariše k skupnemu delu. Že takrat ob prvem nastopu v naši osrednji organizaciji smo spoznali v Ganglu izborni moč, ki bo v čast in korist učiteljstvu in narodnemu šolstvu. Od novomeške glavne skupščine dalje smo ga videli na vsakem Zavezinem zborovanju. Večinoma je nastopil kot poročevalec in razpravljaval temeljito in zanimivo o najnovejših vprašanjih iste dobe.

Po enoletnem službovanju v Budanjah v Vipavski dolini je bil imenovan za začasnega učitelja na I. mestni deški osnovni šoli v Ljubljani. Tu je našel več stanovskih tovarišev, ki so marljivo izpopolnjevali našo organizacijo. Tem se je pridružil Gangl in jim je bil v veliko oporo pri njihovem delu.

Leta 1898. je bil izvoljen v upravni odbor Zaveze. Tu je našel pravo torišče

za svoje delovanje. S posebno vneto se je zavzemal za to, da se spopolni pomanjkljiva organizacija na bivšem Kranjskem. Takrat še ni imelo svojega društva ljubljansko učiteljstvo in učiteljstvo velikega šolskega okraja ljubljanske okolice. Bili so po večini včlanjeni v »Slovenskem učiteljskem društvu v Ljubljani«.

To društvo pa ni imelo nič več pravega smotra, odkar so imeli vsi šolski okraji, razven prej imenovanih dveh, svoja okrajna učiteljska društva. Treba je bilo torej, da se ustanovi »Ljubljansko učiteljsko društvo« in »Učiteljsko društvo za okraj ljubljanska okolica«. Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani pa se je preosnovalo v nekako Zavezo z imenom »Deželno slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani«, v katerem so bila včlanjena vsa okrajna učiteljska društva na bivšem Kranjskem. Slično se je pozneje ustanovila »Zveza slovenskih učiteljev in učiteljic na Štajerskem« s 16 okrajnimi učiteljskimi društvi. Ti Zvezi sta zastopali interese učiteljstva v Ljubljani oziroma v Gradcu.

Na Ganglovo iniciativo je upravni odbor Zaveze storil še drug važen korak. Upravni odbor Zaveze je z veliko vneto deloval na to, da bi pritegnil k Zavezi tudi dalmatinsko učiteljstvo. Zategadelj je nasvetoval delegaciji, da se spremeni naslov »Zaveze slovenskih učiteljskih društev« v »Zvezo avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Označiti je tudi hotel s to spremembo, da v Zavezi ni samo slovensko, temveč tudi istrsko-hrvatsko učiteljstvo. »Avstrijskih« smo pridejali, ker bi nam sicer vlada ne bila potrdila pravil. To spremembo pravil je odobrila Zavezina delegacija na XI. glavni skupščini v Gorici. Tako smo dovedli za tiste čase našo organizacijo do vrhunca.

Gangl je sprevidel, da nobena organizacija ne more uspešno prosperovati, če nima glasila, v katerem bi zagovarjala in širila svoje nazore in ideje. Zato je njegova zasluga, da je imela bivša Zaveza in ima sedanje UJU, poverjeništvu ljubljana glasilo, v katerem neustrašeno zagovarja svoje nazore, fiksira svoje stališče in se poteguje za učiteljske interese. »Učiteljskega Tovariša« je prevzela Zaveza v svojo last leta 1900. Gangla zasluga je, da se je list razširil, da je postal iz štirinajstrednevnika tednik.

Gangl je deloval vedno za slogo med učiteljstvom. Zato je s paznim očesom sledil vsakemu novemu pojavu v organizaciji, vsakemu nesporazumljenju in separatizmu, ki bi pretel podreti lepo slogo in vzajemno delovanje skupnega slovenskega učiteljstva. Ko se je v l. 1910. pojavilo med slovenskim učiteljstvom na Štajerskem in Zavezo nekako nespoiazumljenje, nekaj separatizem, je posegel Gangl vmes s svojo prepričevalno besedo ter dosegel na seji upravnega odbora dne 28. decembra 1910, da se je v kali zatrl ta nevarni pojav in preprečil nadaljni razdor.

Z neizprosno doslednostjo je deloval Gangl na to, da se je program, ki je bil načrtan v pravilih naše organizacije, tudi vestno izvrševal. V svojem velezanimivem poročilu »Naše stališče« na XIV. glavni skupščini Zaveze v Trstu l. 1912. je z živo besedo polagal učiteljstvu na srce, naj deluje z vsemi pripustnimi sredstvi proti širjanju klerikalnega, ugledu šolstva in učiteljstvu škodljivega časopisja ter naj se prizadeva, da se širi med ljudstvom o šoli in učiteljstvu prijazno pismočasopisje; dalje je priporočal, da naj stopi Zaveza v stik z ostalimi avstrijskimi učiteljskimi zvezami glede korakov, ki jih je storiti vsemu avstrijskemu učiteljstvu skupno v dosego končne pravilne ureditve učiteljskih prejemkov. Slednjič je načel v tem svojem govoru vprašanje o ustanovitvi hranilnega in posojilnega društva za avstrijsko jugoslovansko učiteljstvo. Na XV. glavni skupščini Zaveze v Brežicah l. 1903. je priporočal Zavezi, da naj deluje na to, da se dobi za vsako, v njej po učiteljskih društvi zastopano kronovino pravnega strokovnjaka kot zastopnika zakonito utemeljenih pravic. Na XX. glavni skupščini Zaveze v Gorici l. 1908. je govoril Gangl o temi »Šola in kmetijsko vprašanje«. Na njegov predlog se je izreklo slovensko učiteljstvo za osemletno šolsko dolžnost brez vseh olajšav ter za reformo ljudskega šolstva v smislu potreb in koristi kmetijskega in delavskega stanu; obenem se pošlje poziv deželnim in državnim poslancem, da uvažujejo Zavezine sklepe in jih skušajo udeležiti. Na delegacijski seji XXI. glavne skupščine Zaveze v Mariboru je stavil Gangl ta-le nujni predlog: Delegacija Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev protestira najodločneje proti persekuciji kranjskega učiteljstva, izreka discipliniranim tovarišem svoje najiskrenejše simpatije, pozivlja učiteljstvo, naj s čistim svojim značajem ustvarja odpor vsaki korupciji, dokler se ob njem sama ne ubije, slednjič apelira na v to poklicane korporacije, naj branijo učiteljstvo ter čuvajo moralni in materialni položaj. Na XXII. glavni skupščini Zaveze v Novem mestu l. 1910. je zahteval Gangl s svojim nujnim predlogom odpravo utrakvističnih šol, zahteval uvedbo slovenskega občevalnega jezika za vse šolske zadeve v slovenskih okrajih, protestiral proti odloku, da bi se na uradnih konferencah ne smelo razpravljati o stanovskih razmerah, obsojal in obžaloval nekonsekventno postopanje pri oddaji učiteljskih služb, protestiral proti zlorabi discipliniranih in premeščanj iz službenih ozirov ter predlaga končno, da se na podlagi vsega, kar se zadnji čas dogaja in se ne strinja z zakonitimi določili, sestavi spomenica, ki se dopošlje naučnemu ministrstvu ter se objavi javnosti. Na isti skupščini je govoril Gangl o predmetu: § 1. državnega šolskega zakona. Ta epohalni govor je dala Zaveza natisniti v brošuri in ga v 10.000 izvodih razširila med slovenskim ljudstvom.

Pri skupnih nastopih avstrijskih učiteljskih zvez za regulacijo učiteljskih plač, ki so se vršili na Dunaju v dneh 18. februarja in 1. in 2. novembra 1899, 11. decembra 1906, 2. maja, 2. in 19. novembra 1907 in 23., 24. in 25. aprila 1912, je našo Zavezo zastopal z ognjevito besedo deloma Gangl, deloma predsednik Zaveze

Iz vseh teh navedenih kratkih podatkov je razvidno, da Gangl ni bil samo soustanovitelj naše strokovne organizacije, temveč tudi najmarljivejši in najvztrajnejši izvrševatelj njenega programa.

Gangl ni bil samo organizator slovenskega učiteljstva, temveč ima velike zasluge za organizacijo jugoslovanskega učiteljstva. Slavnosti odkritja Prešernovega spomenika v Ljubljani se je udeležil vrli srbski učitelj Jovo P. Jovanović, šolski upravitelj in urednik lista »Prosveta« v Kargujevcu. Ob tej priliki se je seznanil z nekaterimi slovenskimi učitelji. Razgovarjali so se z njim in razpravljali o tem, kako in kaj bi se storilo v prilog medsebojnemu spoznavanju in zbliznanju vsega jugoslovanskega učiteljstva. Ko se je vrnil Jovo v domovino, je napisal v svojem listu lep članek: »Jedna misao in jedan predlog«, kjer se zavzema za to, da bi pričelo jugoslovansko učiteljstvo vsako leto prirejati obče jugoslovanske skupščine in šolske razstave. Naša Zaveza je šla pa dalje. Skušala je ustanoviti »Jugoslovansko učiteljsko zvezo«. V to se je ponudila prilika, ko je praznovalo dne 17. do 22. avgusta 1906 v Beogradu »Učiteljsko udruženje« 25letnico svojega obstanka in se je obenem vršil I. kongres srbskega učiteljstva. Naša Zaveza je poslala na ta kongres tovariše: Milivoja Berberoviča, Eng. Gangla, L. Jelenca in Ivana Šego. Ti tovariši so bili obenem pripravljalni odbor za snovanje »Jugoslovanske učiteljske zveze«. Povabili so vse zveze jugoslovanskega učiteljstva, da izvolijo delegate, ki se udeležijo sestanka, ki se je vršil dne 29. avgusta 1906. Tu se je izvolil pripravljalni odbor, sestavljen je pravila in jih razposlal vsem jugoslovanskim učiteljskim zvezam s pozivom, naj se izzarajo o njih. Savez, Hrvat. učit. društava je odgovoril z dopisom z dne 20. februarja 1907 sledeče: Središnji ovaj odbor drži da se Savez učit. društava jugoslovanskih zemalja ne može ustanoviti pravilima, budući da bi ta pravila morala steći odobrenje svih vlasti jugoslovanskih zemalja, što je gotovo nemoguće provesti. Ustanovitev jugoslovanske učiteljske zveze se nam takrat ni posrečila.

Zavezino učiteljstvo je hrepenelo, da bi združilo vse avstrijsko slovensko učiteljstvo v mogočno falango, da bi se bolj in bolj spoznavalo in zblizevalo in potem z združenimi močmi pospeševalo kulturno napredovanje in jačenje. Zato je stavil tovariš Ivan Šega na glavni skupščini Zaveze v Trstu leta 1902. in ponovil v Šoštanj leta 1906. ta-le predlog: Delegacija Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev izbere odsek štirih članov, ki naj ukrene vse potrebno, da se čimprej ustanovi Zveza slovenskega učiteljstva v Avstriji. Odsek se je obrnil na vse avstrijske slovenske učiteljske organizacije in dobil od vseh pritrjevalne odgovore. Ustanovni občni zbor se je vršil ob času kongresa vseslovenskega učiteljstva v Pragi dne 12. avgusta 1912. Zasnovovalo se je veličastno društvo, ki je reprezentiralo mogočno armado 20.000 pionirjev ljudske prosvete. V odbor je bil izvoljen naš jubilar Gangl, ki je uspešno zastopal slovensko učiteljstvo v tej mo-